



Törőcsik Attila:

A magyar népdalok szövegvilága - Bordalok, ivónóták

Adjon isten eleget,
A pohárnak feneket,
Hogy ihassunk eleget!

Adjon isten még többet,
Vegye el a feneket,
Hogy ihassunk még többet!

Magyarbükkös (Alsó-Fehér)

A bordal ősi lírai műfaj, amelyet a népköltészet is ismer. Eredetileg olyan dal, amelyet ivás közben énekeltek, s amely a bort, a borivást magasztalta. Mint lírai műfaj: ivás közbeni éneklésre való, ill. a bort, mámort magasztaló dal. Hangulatát a bormámor adja, ezért leginkább bortermelő és borfogyasztó országokban fejlődött ki, és rendszeren ivás közben éneklük. Egy nép borivási szokásai jellemzik kultúráját is. A mértékletes borfogyasztás közösségi esemény, erősíti az együvé tartozás élményét, mindez kapcsolódik valamilyen művészettel is (bordalok, köszöntők, ódák).

A magyarság őstörténetével egyidős a bor tisztelete és persze fogyasztása, melyet bizonyít, hogy ókori kínai források már említik, miszerint a hunok és velük rokon népek különösen tiszteltek egy bizonyos szent hegyet, amit Bor-Tengrinek neveztek. A régi nomád vándorló törzsek ezen a szent helyen is áldozatokat mutattak be, s a bor, amellyel ezt végrehajthatták, a rituáléval szorosan összefonódva, egy idő után már magát az italt is jelenthette. Bár a vándorlások során sok ősi szó megkopott, a tengri, (ősi isten szó) mindenesetre néhány magyar kifejezésben még ma is megtalálható, pl a tan, tanulni, tenger szavainkban.

Arab források szerint a magyarok földjei jó minőségűek, s szántóik, szőlőik vannak. Ez azért is érdekes, mert amikor ezt leírták a magyarok valószínűleg Levédiában, illetve Etelközben tartózkodtak, tehát a nomadizálás mellett már egyértelműen letelepült gazdálkodást is folytattunk és feltételezhető, hogy a szőlőművelés is ide tartozott. A mai napig benne van a nyelvünkben és hagyományunkban az a régi vallásunkra utaló gesztus, miszerint komolyabb munkák, szerződések, családi események után, mintegy megköszönve az égiek segítségét „áldomást iszunk”. Ez a régi szép magyar szokás bizonyosan az áldás ősi szavunkból származik. Hasonlóan a borhoz kapcsolódik a keleti lovas népeknél szokásos vérszerződés rítusa is.

Az ókori rómaiak pannóniai ábrázolásában már feltűnik a szőlőlevél és a fürt, mint díszítő motívum, melyet bizonyára nem otthonról hoztak magukkal, hanem az itt telepes szőlők ihlethették ezt az ornamentikát. A honfoglaló magyarok tehát már találhattak itt szőlőterületeket, és értéküket is ismerték. Elődeink a Kárpát-medence minden zugában meghonosították a szőlőtermesztést, így nem maradt olyan csücske a térségnek, ahol ne lett volna a finom nedűből. Az Árpád-házi királyok alatt már virágzott a szőlőtermesztés, és az itt élő emberek megélhetésének fő forrásává vált.

A szüret mindig is a legnagyobb ünnep volt a szőlőművelő, bortermelő emberek életében. A bordalok és a mulatónóták alkalomhoz kötődnek, és ezek eléggé változatosak. A legkülönbözőbb társas összejöveteleken születnek és hangzanak el, például névnapokon, disznótorban, kocsmai mulatozáson, lakodalomban, szüreten, pincézéskor vagy csak egyszerű poharazáskor. A bordalok szövegvilága szívesen olvaszt magába általános reflexiókat, mint szerelmi, baráti, hazafi-érzést, melyeket a bor élesztő tüze s a vidám társaság fokoz, gondolatmenete csapongó és szeszélyes.

A népdalok tartalmukban sokszor kötődnek egy-egy helyszínhez, ezért szívesen emlegetik a pincét, a kocsmát, vagy a csárdát. A kocsmárosné (csárdásné) kiemelt szerepet kap a dalokban.

Ha bemegyek a kustányi csárdába,
Eszem, iszom kedvem szerint rovásra.
Elégséges hitelem van ott nekem;
Megfizetek, becsületem nem sértem.

Szép csárdásné, nekem pirosat hozzon,
Az áráról semmit se gondolkozzon!
Eladom a kifliszarvu tehenet!
Bor árarul mégis teszek elege
Felsőkustány (Zala m.)

Voltam a szekszárdi pincében

Voltam a szekszárdi pincében,
Jó bort ittam a közepébe,
Megtanultam szépen dano, dano, danolni,
A rózsámmal szépen mulatni.

A girhai rongyos pince

A girhai rongyos pince,
Ritkának van jó teteje.
Galambomnál voltam benne,
Utoljára szombat este.

A bírónak nincs csizmája,
Mert beitta a kocsmába.

Egye meg fene a lábát,
Mért itta be a csizmáját?

Az aradi hegyek alatt
Van egy forrás tilos alatt,
Aki abból egyszer iszik,
Babájától elbúcsúzik.

Én is abból egyszer ittam,
A babámtól elbúcsúztam.
Elbúcsúztam én szegénytől,
Mint az elmúlt esztendőtlől.

A pilisi likpince

A pilisi likpincének
Ritkának van teteje,
Ritkának van teteje,
De jó bor, igen jó bor van benne,
A babámmal ittam benne.

A pilisi likpincénél
Kiszáradt a csutora,
Kiszáradt a csutora,
De azért itt-ott maradt benne,
Elvásott a fogam tőle.

A bordalok szívesen és sokszor szembeállítják a munkát az ivással:

Addig iszom a csárdába,
Mig egy lovam lösz a hámba.
Fakót fogom a lógóra;
Keressön borralalóra!

Még azt mondják, korhely vagyok,
Hogy dolgozni nem akarok.
Dolgozom én, mikor illik,
Mikor pénzöm fogyatkozik.

Ormánság (Baranya m.)

Vasárnap bort inni

Vasárnap bort inni,
Hétfőn nem dolgozni;

Hej, kedden lefeküdni,
Szeredán felkelni;
Csütörtökön írni,
Pénteken számolni,
Hej, szombaton kérdezni:
– Mit fogunk dolgozni?

Alsóbalog (Gömör)

Az ivás nem eshet meg a bor, az ital dicsérete nélkül, különösen, amikor már a jókedv egyre inkább emelkedik:

Bor, bor, bor,
De jó ez a piros bor!
Asszony is iszik belőle,
Félre áll a kontya tőlle.

Nagyszalonta (Bihar megye)

A bordicsérőt a társaságban az itató- és koccintónóta követi, melybe sokszor a jelenlevők nevét is beleszövik. Máskor meg jeles mondásokkal biztatják azokat, akik valamiért húzódnak az ivástól:

Adott Isten szekeret,
Szekerembe kereket,
Poharamba feneket,
Abból iszom eleget.

A doktor is azt mondja,
Hogy a vizet ne igyam,
Mert a vízben béka van,
Életemnek vége van.

Mohács (Baranya m.)

A túlzott borfogyasztás eredménye a részegség, majd a kínzó másnaposság. Ahogy napjainkban, úgy eleink sem mindig ismerték a mértéket, ezért a rendszeres italozás idővel meghozta eredményét, a borvirágot.

Kimentem én a szőlőbe,
Kapát vittem a kezembe;
Felakasztottam a fára,
Bort ittam a rovására.

Még azt mondják az emberek,
Hogy az orrom bortul veres.

Mért veres a liba orra,
Mikor sose mártja borba?
Bort ittam én, boros vagyok;
Hazamennék, de nem tudok.
Aki tudja, mért nem mondja:
Merre van az országutja?

Azt mondják rám az asszonyok,
Hogy a bortul ingadozok.
Ingadozik a nádszál is,
Pedig csak a víztől ázik.

Tálya (Zemplén m.)

Azt mondják, hogy boros vagyok

Azt mondják, hogy boros vagyok,
Mert én olyan veres vagyok.
Veres a libának orra,
Pedig bele se mártja a borba.

Azt mondják, hogy részeg vagyok,
Hogy oly könnyen ingadozok.
A nádszál is ingadozik,
Pedig csak az mindig vizet iszik.

A borivást azonban nem minden esetben méltányolják a családtagok, kiváltképpen az asszonyok. Az ivás mámoren azonban bátorságot (vakmerőséget) is szülhet, ilyenkor a borívó férfi hajlamos arra, hogy megmutassa, hogy ki az úr a háznál. Ezek a típusú italozó-civakodó népdalok jellemzője, hogy az asszonyka sem hagyja szó nélkül ura kicsapongását, valamiképpen reflektál a kissé illuminált házastársa hőbörgéseire.

Én elmentem a kocsmába

Én elmentem a kocsmába magamat mulatni
Utánam jött kis angyalom hazapirongatni.
Muzsikának szép a hangja, kis angyalom, gyere haza,
De csak úgy, ha lehet, de csak úgy, ha lehet.

Gyere haza édes párom, gyere, szépen kérlek.
Jó vacsorára, vetett ágyra várlak haza téged!
Muzsikának szép a hangja, ej te asszony, menj el haza,
Addig, míg ki nem kapsz, addig, míg ki nem kapsz!

Asszony, asszony, ki a házból!

Asszony, asszony, ki a házból!
Most jövök a korcsomáról.
Tálat, csiprot, fazekokat,
Mind fejedbe borogatom!

Ember, ember ki a házbó(l)!
Most jövök a fonóházbó(l).
Guzsaly talpa a fejedbe,
Orsó hegye a szemedbe!

Gyergyószentmiklós (Csík)

Ihatnám én, de nincs mit

Ihatnám én, de nincs mit;
Borért kűnnék, de nincs kit.
Beteg az én angyalom,
Mégis elmegy, ha mondom.

A szép asszony messzi lát,
Borért küldje az urát.
Míg az ura borért megy,
Szeretője hozzá megy.

Szentlászló (Verőce)

De sorolhatnánk tovább a koccintókat, az itatókat, a pap-, leány- és asszonycsúfolókat, a kocsmai verekedésről szólókat, hogy az igazi ivók még a sírba is magukkal viszik az üveget. Az alábbi nóta a betyárdalok irányába visz, hiszen róluk azt őrizte meg a hagyomány, miszerint nagyon kedvelték az italt, a cigányt és a szépasszonyt:

Mikor a betyárok
Világbú kimulnak:
Gazdag kocsmárosok
Kúdulásra jutnak.

De a szép asszonyok
Mind lerongyollanak;
Hegedüs cigányok
Hazaballaghatnak.

Szaján (Torontál m.)

A legtöbb bordalt ott ismerik, ahol sok bor terem. Minden jelentősebb borvidéknek megvan a jellegzetes dalkincse, melyekben nem maradhat ki az utalás a hely értékeiről.

Badacsony

Badacsonyi szőlőhegyen két szál vessző.
Szél fújja fujdogálja, harmat hajdigálja
Hol a tyúknak a fia, talán mind fel kapdosta
Csűr ide, csűr oda, kass ki bárány, kass oda.

Marót

Áldott maróti bor, de jó vagy, jó valál,
Még a szagodtól is irtózik a halál.

Bárcsak a sivatag homokos hegyeken,
Támadna ily forrás, csak egy is, ha több nem.

Mohi

Hej, a mohi hegy borának száz forint az ára,
Ha a magyar bankó folyna, annyit adnék rája

Ha én megválthatnám a Kossuth bankóját,
Mindjárt megölelném galambom derekát

Végezetül említsük meg azt is, hogy talán nincs nemzeti himnusz a világon, a magyaron kívül, amely azért mond köszönetet Istennek, mert borral és bőséggel ellátta az országot. Kölcsey költeményében ott szerepelnek ezek a sorok is" Tokaj szőlővesszein nektárt csepegtetél".

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Törőcsik Attila